

ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ ТА МЕТОДИ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВ «ГЛОБАЛЬНОГО ПІВДНЯ» ДО УЧАСТІ В РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРМУЛИ МИРУ

Авторки:

Ганна Шелест, к.політ.н.,
Наталія Шевченко, к.іст.н.

Аналіз голосування за резолюцію ГА ООН (23.02.2023), яка інкорпорувала ключові положення «Формули миру», демонструє можливості для розширення кола держав, які могли б підтримати українську ініціативу. На останній зустрічі на Мальті (28-29.2023) були присутні представники 63 держав, 19 з яких представляли так званий Глобальний Південь, порівняно з 141 державою, яка підтримала Резолюцію. Серед основних викликів, які впливають на рівень підтримки «Формули миру» як цілісної пропозиції десяти пунктів, найбільш серйозними є умовна нейтральність щодо конфлікту з боку країн Глобального Півдня, сприйняття російсько-української війни як чогось далекого, що не стосується країни та не впливає на події в їхньому регіоні, або сприйняття себе як держави, яка не може вплинути на ситуацію, внутрішній порядок денний та політична боротьба в середині країн, а також активна робота російських дипломатичних представників та історія взаємовідносин. Антиамериканські або антизахідні настрої, які останнім часом посилились в державах Глобального Півдня, також не дають змоги цим країнам розглядати російсько-українську війну поза цим контекстом. Найголовніше, що у більшості країн є нерозуміння, яким чином може відбуватися формування умов для закінчення конфлікту в рамках зустрічей радників з питань національної безпеки, якщо до переговорів не залучена інша сторона конфлікту – Росія.

Залучити більшу кількість країн так званого Глобального Півдня можна шляхом пріоритезації роботи з регіональними лідерами, проведення тематичних самітів, роботи з окремими цільовими аудиторіями. Залучення країн до окремих пунктів «Формули миру» та проведення тематичних самітів може дозволити коло залучених держав. Водночас потрібно бути готовими, що більшість так званих нейтральних країн можуть бути «swinging state», тобто можуть з'являтися на одну зустріч і ігнорувати іншу.

ПОЗИЦІЯ КРАЇН ГЛОБАЛЬНОГО ПІВДНЯ ЩОДО ФОРМУЛИ МИРУ ТА ОКРЕМИХ ІНІЦІАТИВ В ЇЇ РАМКАХ

З 63 країн, які були присутні на останній зустрічі радників із питань нацбезпеки та зовнішньої політики щодо імплементації української «Формули миру» на Мальті (28-29.10.2023), тільки 19 відносяться до так званого Глобального Півдня, з яких 8 країн представляли регіон Латинської Америки, по 4 – Близький Схід та Індо-Тихоокеанський регіон, 3 – Африку. При цьому п'ята присутня країна Індо-Тихоокеанського регіону – Австралія, як і Японія, навряд чи можуть бути віднесені до так званого Глобального Півдня як політико-економічного концепту.

Більшість регіональних лідерів, а саме Аргентина, Бразилія, Індія, Катар, Мексика, ПАР, Саудівська Аравія – були присутні. Водночас, на відміну від зустрічі у Джидді (5-6.08.2023), представники КНР, Індонезії, Йорданії, Єгипту, Кувейту, Оману не взяли участь у зустрічі. Якщо порівнювати склад учасників, то на зустріч на Мальті вдалося залучити більше нових представників з регіону Латинської Америки, але не вдалося утримати країни Близького Сходу.

Збільшення кількості країн ЛАКБ частково є наслідком того, що загалом з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну спостерігаються зміни у результатах голосувань країн Латинської Америки щодо резолюцій ООН, присвячених війні. Так, якщо раніше Венесуела, Куба та Болівія голосували проти «українських» резолюцій, солідаризуючись із позицією РФ, то з лютого 2022 року їхні представники не голосують взагалі чи утримуються під час фінального голосування.

Водночас, зменшення країн Близького Сходу під час зустрічі на Мальті, частково можна пояснити відволіканням уваги на ізраїльсько-палестинську кризу, яка розпочалась 7 жовтня, а також демонстрацією недостатності аргументів, які б втримали актуальність українського порядку денного.

КНР займає особливу позицію, не відмовляючись на офіційному рівні від бажання бути залученим до врегулювання, водночас, наголошуючи на продовженні «по-своєму» сприяти мирним переговорам і працювати над політичним урегулюванням кризи.¹ Участь офіційного Пекіну у зустрічі в Джидді продемонструвала, що Китай хотів би мати повний доступ до інформації та спостерігати за дискусією щодо української «Формули миру», але не готовий відійти від позиції так званого проросійського нейтралітету, викликаного, в першу чергу, власною анти-американською політикою.

¹ У МЗС Китаю заявили, що Пекін сприятиме переговорам між Росією та Україною щодо миру "по-своєму", і вкотре назвали війну "кризою", Еспресо, 30.10.2023, <https://espresso.tv/kitay-zayaviv-shcho-spriyatime-mimim-peregovoram-mizh-rf-ta-ukrainoyu-po-svoemu>

Водночас, аналіз голосування за резолюцію ГА ООН (23.02.2023)², яка інкорпорувала ключові положення «Формули миру», демонструє можливості для розширення кола держав, які могли б підтримати українську ініціативу – 141 держава проголосувала «за», ще 32 – «утрималися», і тільки 7 країн – «проти». При чому, наприклад, Індія та ПАР утримались при голосуванні, в той час, як їх представники долучаються до зустрічей на рівні радників.

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ НЕПІДТРИМКИ

Серед основних викликів, які впливають на рівень підтримки «Формули миру» як цілісної пропозиції десяти пунктів, необхідно відмітити наступні:

1. Умовна нейтральність щодо конфлікту з боку країн Глобального Півдня.
2. Сприйняття російсько-української війни як чогось далекого, що не стосується країни та не впливає на події в їхньому регіоні, або сприйняття себе як держави, яка все одно не може вплинути на ситуацію.
3. Внутрішній порядок денний та політична боротьба всередині країн.

Більшість країн глобального півдня намагаються представити свою **позицію щодо російсько-української війни як нейтральну**. Серед основних причин такої позиції можна виділити:

- Загальні антиамериканські настрої в окремих країнах, які при цьому не обов'язково автоматично стають проросійськими у своїй позиції.
- Асоціація РФ з так званою антиімперіалістичною потугою, ідеологічною спадкоємицею СРСС, а відповідно більшість Західних країн, які підтримали Україну, як представників імперіалістичних держав, що асоціюються з диктатом і колоніальним минулим.
- Несприйняття української боротьби як антиколоніальної. Тут відбувається нашарування як стереотипного мислення, що «білі не можуть бути колонією»,³ так і асоціація України з Європою, яка завжди сприймається як колонізатор.
- Одночасна залежність від західної економічної допомоги та обіцянок економічної допомоги, або існуючих контрактів з РФ.
- Історична приналежність до руху неприєднання.

² ООН схвалила українську "формулу миру", шкідливі поправки "збили", Європейська правда, 23.02.2023, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/23/7156819/>

³ Пряма цитата з однієї закритої дискусії між представниками африканських аналітичних центрів та експертами «Української призми».

У частини країн є нерозуміння, **яким чином може відбуватися формування умов для закінчення конфлікту, якщо до переговорів не залучена інша сторона – Росія.** Тобто для країн залишається незрозумілим формат і мета ініціативи. Ті, хто представляє себе як нейтральних, мають застереження, оскільки вважають, що поточні зустрічі мають на меті формування позиції однієї «сторони» (України та Заходу) проти іншої (Росії). А відповідно їх участь у зустрічах присвячених українській «Формулі миру» буде розцінена, як займання української сторони в конфлікті.

Що стосується **внутрішньополітичного порядку денного**, який впливає на рішення долучатися чи ні, то тут варто відмітити наступні фактори:

- Проблеми у сфері прав людини у середині країни, а відповідно не релятивність окремих пунктів.
- Власна історія конфліктів.
- Політична вага крайніх лівих або популістських сил.

Інше важливе нерозуміння в середовищі країн так званого Глобального Півдня – **чому вони взагалі повинні цікавитися українськими питаннями** та долучатися до вирішення конфлікту, який знаходиться так далеко від них. Цьому, зокрема, сприяє і значна дипломатична та пропагандистська робота РФ щодо просування фейкової інформації щодо причин війни, ситуації з українськими біженцями, причин відсутності експорту зерна тощо. Але часто у внутрішніх дискусіях лунають і аргументи, що Україна ніколи не цікавилась їхніми проблемами, відповідно немає підґрунтя для солідарності.

Підтримка українських ініціатив у рамках «Формули миру» не може розглядатися у відриві від загального порядку денного України у двосторонніх відносинах з країнами Глобального Півдня. Наприклад, відсутність посла в Ефіопії протягом 14 років навряд чи сприяє зацікавленості офіційної Аддис-Абеби в підтримці української ініціативи. Більшість країн Глобального Півдня приділяють значну увагу принципу взаємності, дипломатичному протоколу двосторонніх відносин, а не слідуванню у фарватері позиції США або інших західних країн, тому для них є вкрай важливим саме український інтерес та залученість.

Проблемним також залишається той факт, що **більшість країн Глобального Півдня не мали постійного дипломатичного представництва в Україні**, а виконували свої обов'язки за сумісництвом. При чому значна кількість до 2014 року мала відповідальне дипломатичне представництво саме в Москві, відповідно знаходилась в російському дискурсі та під російським інформаційним впливом.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

На сьогодні для України стоїть питання як щодо розширення кола учасників зустрічей «Формули миру», так і щодо утримання тих, у кого не спостерігається сталої позиції щодо участі. Потрібно бути готовими до того, що більшість так званих нейтральних країн можуть бути **«swinging state»**, тобто можуть з'являтися на одну зустріч і ігнорувати іншу в залежності від порядку денного та політичної ситуації.

Водночас існує імовірність залучення країн до окремих пунктів «Формули миру», які вони можуть підтримати. Відповідно, на додаток до проведення тематичних зустрічей в Україні на рівні послів, варто організовувати і тематичні зустрічі за окремими пунктами «Формули миру» на рівні радників з питань нацбезпеки та зовнішньої політики.

Загалом, варто **зосередитися на регіональних та тематичних лідерах**, на чію позицію орієнтуються інші держави, що може мати мультиплікаційний ефект у разі їх приєднання. Такі країни як Сінгапур, Пакистан, Шрі-Ланка, Перу, Марокко, Малайзія, Індонезія, Єгипет, Ліберія, Уганда, Йорданія, Колумбія, Ефіопія повинні стати пріоритетом першого рівня для залучення.

Можливістю для залучення ширшого кола країн є **проведення тематичних самітів** за окремими напрямками Формули миру. **Найвищий інтерес** можуть мати пункти щодо радіаційної та ядерної безпеки, продовольчої та енергетичної безпеки. Середній рівень – екоцид, потреба негайного захисту природи та питання депортованих дітей, виконання Статуту ООН і відновлення світового порядку (при чому питання територіальної цілісності України не обов'язково є аксіомою для всіх залучених). Найнижчий рівень інтересу серед країн так званого Глобального Півдня будуть мати питання безпекових гарантій для України, виведення російських військ, фіксація закінчення війни та створення трибуналу.

Якщо проаналізувати **тематику «Формули миру» в географічному розрізі** можливого зацікавлення окремих держав, то:

- **ядерна безпека** може викликати інтерес та залучення держав, які самі мають зброю або технології (наприклад, Індія та Пакистан) або є сусідніми до таких держав (наприклад, сусіди Китаю та Північної Кореї тощо). Але також і держави, які займаються розвитком мирного атому або мали історію взаємодії з Україною після Чорнобильської катастрофи. Наприклад, свого часу, уряди Фіделя та Рауля Кастро прийняли за гуманітарною програмою для оздоровлення на Кубі приблизно 21 тис. українських дітей, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Відповідно, за аналогією з подіями 30 річної давнини, їм може бути зрозумілим занепокоєння світової спільноти щодо «ядерного

шантажу» з боку Росії, яка мілітаризувала найбільшу у Європі Запорізьку АЕС та здійснює обстріли в районі Хмельницької АЕС.

- Тематика **продовольчої безпеки** має шанси залучити, в першу чергу, країни Африки та Близького Сходу, які були основними торговельними партнерами України в цій сфері, або отримують продовольчу допомогу від ООН. Крім того, Куба тривалий час лишалася реципієнтом продовольчої допомоги, яку надсилала Україна в межах гуманітарного співробітництва, тож, може підтримати вимоги України деблокувати українські порти та забезпечити «зернові коридори» у рамках продовольчої ініціативи з постачання харчової продукції у різні регіони світу.
- **Питання справедливості та створення міжнародного трибуналу** можуть стати точкою зближення з тими країнами, які самі пережили конфлікти в минулому або пройшли процес Комісії правди та примирення (Колумбія, Шрі Ланка, Ліберія, Руанда, Чад, Уганда тощо). До цього концепту також варто включати питання депортованих дітей (яке сприймається як гуманітарне, а не політичне), а також порушення прав кримськотатарського населення. Через кримськотатарську тематику варто заходити до мусульманських країн не тільки Близького Сходу, а й Азії, наприклад Малайзії та Індонезії.
- **Питання безпекових гарантій** може зацікавити малі держави Азії, але тільки у розрізі більш ширшої дискусії щодо безпекових гарантій, а не тільки у рамках майбутнього членства України в безпекових альянсах. Через таку призму варто працювати з країнами АСЕАН, зокрема Філіппінами, Сінгапуром, які досліджують український досвід через можливу загрозу від КНР.
- Проблематика **виконання Статуту ООН** і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку є актуальним для багатьох країн Латинської Америки. Тут доречні аналогії із «Атлантичною Хартією» 1941 року, принципи якої стали спершу основою для формування антигітлерівської коаліції в роки Другої світової війни, а згодом і фундаментом для формування ООН. Саме в такому ракурсі можна позиціонувати ідеї української «Формули миру» у регіоні ЛАКБ, де свого часу всі на той час незалежні країни регіону (їх було 20) стали учасниками антигітлерівської коаліції, а згодом віддали 20 голосів із перших 50-ти за Статут ООН, який дав старт роботи організації. Як і тоді, напад Німеччини на Польщу розглядався політичними елітами переважно як «чужий» конфлікт у «далекій» Європі та ще й за достатньо потужного позитивного іміджу Німеччини та Італії в регіоні ЛАКБ (схожа ситуація з іміджем Росії у регіоні сьогодні). Тоді на зміну позиції латиноамериканських еліт щодо війни вплинули такі фактори, як наростання безпекових загроз для самого регіону та безпосередній вступ у неї США.

Водночас, без чіткого формулювання Україною кінцевої мети «Формули миру» (наприклад, формування позиції на майбутні переговори з РФ або пропозиція нових норм міжнародного порядку), а також чіткої відповіді на питання, яким чином ці переговори можуть вплинути на вирішення конфлікту, якщо РФ, як сторона конфлікту, до них не залучена, буде вкрай проблемним залучення тих країн, які наголошують на своїй нейтральній позиції.

Що стосується **цільових аудиторій, на які варто орієнтуватися**, окрім безпосереднього керівництва держави, необхідно відмітити журналістів, молодь, представників нових лівих політичних сил, лідерів думок з інтелектуальних кіл, які були залучені до анти-колоніального дискурсу та боротьби в країнах, випускників українських ВНЗ серед політичної та економічної еліти держав, правозахисників.

Наприклад, у регіоні ЛАКБ варто звернути увагу на оновлені політичні еліти. Нині на політичній арені в цих країнах відбувається зміна політичних еліт, на авансцену виходить покоління другої половини пол. 80-х – 90-х рр. ХХ ст., коли у регіоні ЛАКБ було покінчено із авторитарними (військовими) режимами та активно відновлювалися демократичні інститути. Це покоління, фактично, не жило за умов обмеження прав та наявності цензури в ЗМІ. Вони рішучі, креативні та ініціативні, та не схиляються перед «авторитетом» старших та досвідченіших. Часто вони є несистемними політиками і не пов'язані із традиційними політичними силами, яких вони звинувачують у неспроможності утвердження демократії та дотримання прав людини, та серйозних економічних прорахунках. Відповідно, РФ сприймається ними як уособлення тих старих режимів. Водночас, вони самі здебільшого прийшли із громадського сектору, а відповідно краще відчувають події Революції гідності в Україні, аргументи щодо боротьби за права людини і проти авторитаризму, а також права сильного.

Більше того, останні електоральні тенденції у регіоні Латинської Америки та Карибського басейну показують повернення суспільної довіри до представників лівих сил. Утім, сучасні «ліві» відрізняються від старших товаришів, які прийшли на хвилі ідей антинеоколоніалізму, антиглобалізму та антиамериканізму (т. зв. «лівий поворот» у ЛАКБ початку ХХІ ст.). Світогляд «нових лівих» у міжнародній політиці – це сплав ідей альтерглобалізму, боротьби із різними формами нерівності, нарощення присутності (партиципативності) у формуванні глобального порядку денного, багатовекторність у зовнішній політиці, повернення до традицій міжнародної солідарності (в першу чергу, у ставленні до жертв військових конфліктів та мігрантів), захист навколишнього середовища. Схожі позиції часто займають і протестні рухи в країнах Південно-Східної Азії, хоча там ліва опозиція поки має менше успіху.

По деяких позиціях погляди «нових лівих» збігаються із поглядами «правих», а отже, подібність позицій робить потенційно можливим їхнє єднання у реалізації

прагматичного курсу зовнішньої політики країн Глобального Півдня, особливо у регіоні ЛАКБ. Це простежується, приміром, у ставленні до співпраці зі структурами МВФ, який у лівих стійко асоціювався зі зростанням бідності, нерівності та залежності. Утім, приклад Аргентини засвідчує: і праві сили (М. Макрі), і ліві (А. Фернандес), здатні були змінити свої позиції, замінюючи ідеологічні підходи на прагматичні у реалізації національних інтересів. Також ми бачимо прагматичного лівого політика нової генерації, лідера Чилі – Г. Борича, який на усіх міжнародних майданчиках глобального та регіонального рівня рішуче засуджує російську агресію проти України. І в цьому його позиції близькі із поглядами лідера Уругваю Л. Лакальє Поу, політика правого політичного табору.

У країнах так званого Глобального Півдня, особливо в Азії та Латинській Америці, глибоко вкоріненим є почуття патріотизму та поваги до національних збройних сил (попри часом трагічні періоди військових авторитарних режимів, закарбовані в історичній пам'яті). Через множинність таких «історій» українців, донесених до відповідної аудиторії в країнах, ми можемо досягти солідарності із ідеями, закладеними в українській «Формулі миру», коли українське відстоювання територіальної цілісності і відмова від переговорів будь-якою ціною буде сприйматися як виявлення патріотизму, а не відмова від пошуку мирних шляхів врегулювання (теза, яку просуває російська пропаганда у регіоні).

Беручи до уваги демографічну структуру більшості країн «Глобального Півдня», значну частку **молодого населення**, варто робити окремий трек публічної дипломатії, який сприяв би зростанню їх підтримки України, роз'яснення причин війни, поточної ситуації та пошук тем, які відгукнулись би серед молоді. Оскільки найближчим часом очікуються вибори у багатьох важливих країнах, це може мати вплив на те, яких політиків вони підтримують у своїх країнах.

Україні варто активно використовувати можливості та **майданчики різноманітних міжнародних організацій**, окрім ООН, де беруть участь країни Глобального Півдня. На додаток до АСЕАН та Африканського Союзу, де Україна в останній час демонструє підвищений рівень інтересу, важливо налагодження сталої комунікації з іншими організаціями, зокрема ЕКОВАС, АРЕС, ОАД, Лігою арабських держав тощо. Більше того, для багатьох країн цього регіону, парламентська дипломатія буде мати значний вплив, тому Україні необхідно посилити використання можливостей Міжпарламентського Союзу, де українські парламентарі вже активізували свою діяльність.

© Рада зовнішньої політики «Українська Призма»

Авторки:

Ганна Шелест, к.політ.н.,
Наталія Шевченко, к.іст.н.

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Рада зовнішньої політики «Українська Призма»

Тел.: +380935788405

Е-пошта: info@prismua.org

<http://prismua.org/>